

SREDIŠNJA ETAPA DEMOGRAFSKE TRANZICIJE: STANOVNIŠTVO BABINA POLJA NA OTOKU MLJETU (1870-1880)

NEDA MIHOVIĆ, KRISTINA PULJIZEVIĆ
I BOŽENA VRANJEŠ-ŠOLJAN

SAŽETAK: Župa Babino Polje po demografskim se obilježjima uklapa u dubrovački prostor, s posebnostima otočkog naselja, te uz brojne atipične detalje koji proizlaze iz specifičnosti gospodarskih prilika i otočke izoliranosti. Svi demografski pokazatelji ukazuju da je od 1870. do 1880. godine u Babinom Polju proces demografske tranzicije u tijeku - broj stanovnika kontinuirano raste već od početka 19. stoljeća, prirodni prirast je evidentan, stope nataliteta (manje) i stope mortaliteta (više) pale su na nižu razinu, životni vijek se produljio, osjeća se pad mortaliteta dojenčadi, prosječna dob prilikom sklapanja braka je visoka. Kao mljetske specifičnosti ističu se dominacija prvog dijela godine (zima, proljeće) u odabiru vremena začeća djeteta, visok udio srodničkih brakova, te visok udio izvanbračnih i predbračnih začeća, što ukazuje na mogućnost da je nekoć u Babinom Polju postojao običaj dovođenja žene “na probu”.

Uvod

Istraživačkim projektom pod naslovom “Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj”, koji se ostvaruje kroz doktorski studij “Povijest stanovništva” na

Neda Mihović, doktorandica doktorskog studija “Povijest stanovništva” na Sveučilištu u Dubrovniku. Adresa: Od gaja 60, 20000 Dubrovnik. E-mail: nela.mihovic@du.t-com.hr

Kristina Puljizević, doktorandica doktorskog studija “Povijest stanovništva” na Sveučilištu u Dubrovniku. Adresa: Gornje Čelo, 20221 Koločep. E-mail: kristina.puljizevic1@du.t-com.hr

Božena Vranješ-Šoljan, redoviti profesor na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Adresa: Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb. E-mail: bvsoljan@ffzg.hr

Sveučilištu u Dubrovniku, kao jedna od 12 župa koje će se istražiti izabrana je župa Babina Polja na otoku Mljetu - reprezentant dubrovačkog otočkog područja. Župa Babino Polje nalazi se u sjeverozapadnom dijelu otoka, a osim Babina Polja, obuhvaćala je i naselja Blato i Govedare, kasnije i Kozaricu, Polače, Pomenu, Ropu i Sobru (naselja koja u promatranom razdoblju nisu bila nastanjena).¹ Istraživanje je utemeljeno na matičnim knjigama rođenih, vjenčanih i umrlih.²

Zemljopisni položaj Babina Polja

Otok Mljet pripada južnodalmatinskoj otočnoj skupini. Najjužniji je i najistočniji od naših većih otoka. Izduženog je oblika: u zračnoj crti dug je 37 km, a prosječna mu je širina samo 3 km. Pruža se paralelno s istočnom polovicom poluotoka Pelješca (smjer ZSZ - IJI) od kojega ga dijeli Mljetski kanal. Mljet ima obilježja pučinskog otoka. Njegova južna strana potpuno je izložena otvorenom moru sve do Apeninskog poluotoka.³

Unatoč položaju na Jadranskom moru, Mljet se nije razvio u izrazito lučko i brodogradilišno središte kao mnogi naši otoci. Njegovo stanovništvo uglavnom naseljava malobrojne plodne udoline u unutrašnjosti otoka, baveći se agrarnom proizvodnjom. Babino Polje smješteno je u središnjem dijelu otoka, uz plodno polje po kome je i dobilo ime. Najveće je i najstarije mjesto na Mljetu, pa je i danas, kao i prethodnih stoljeća, upravno središte otoka.

Upravno - političko situiranje otoka

Područje Dubrovačke Republike, 31. siječnja 1808., dekretom generala Marmonta izgubilo je svoj višestoljetni suverenitet, čime je i Mljet potpao pod francusku upravu. Francuska vlast donijela je, u liberalno demokratskom duhu, brojne promjene u upravi, a najznačajnija za Mljet bila je sekularizacija crkvenih dobara. Pitanje pripadnosti dotad benediktinskog posjeda, uzrokovalo je nezadovoljstvo otočana, posebno izraženo u trenutku odlaska Francuza s otoka. Britanska uprava, koja je 1813. godine preuzela otoke Korčulu, Šipan, Lopud,

¹ Krajem 19. stoljeća osnovana je nova župa u Govedarima, koja je obuhvaćala i Blato.

² Matične knjige župe Babino Polje: rođeni (1863-1882); vjenčani (1858-1900); umrli (1836-1871, 1871-1900) (Hrvatski državni arhiv u Zagrebu).

³ Ivo Dabelić, »Mljet.« *Dubrovnik* 28/1-3 (1985): 144.

Koločep i Mljet, neuspješno se nosila s “neposlušnim” Mljećanima, koji su u nemirnim vremenima vidjeli priliku da poboljšaju svoj položaj i domognu se samostanske zemlje. Tek je “čvrsta ruka” austrijskog generala Milutinovića provela sekularizaciju do kraja i uvela Mljet u birokratsku mrežu Austrijskog Carstva. Naime, politička karta Europe, skrojena na Bečkom kongresu 1815. godine, svrstala je dubrovačko područje i Mljet u Austrijsku Carevinu. Dalmacija, koja je u drugoj austrijskoj upravi proširena Dubrovnikom i Bokom kotorskom, postala je posebna krunovina i bila izravno podvrgnuta Beču.⁴ U Dalmaciji je ustanovljeno pet okruga, a Mljet je pripadao Dubrovačkome. U novim okolnostima Mljet je pretura⁵ i poreska općina. Tijekom 19. stoljeća preture su mijenjale teritorijalni obuhvat, pa je 1832. godine ukinuta Mljetska pretura i pripojena Slanskoj. Bez obzira na sve reforme koje je s vremena na vrijeme provodila austrijska vlast, na Mljetu je svakoj upravi bilo središte u Babinu Polju.

Gospodarske prilike tijekom 19. stoljeća

Agrarni karakter mljetskog gospodarstva i zemljišni odnosi na Mljetu obilježeni su odnosom benediktinskog samostana Sv. Marije - vlasnicima otoka i zemlje - i *universitati* - zbora seljaka. “Dok je Mljeta; da na njemu nema kmeta”, davna je uzrečica koja se referira na ugovor od 24. rujna 1345. godine između te dvije strane. Ugovorom su seljaci oslobođeni svake feudalne daće, a utvrđen je paušalni godišnji iznos od 300 perpera i jedne kokoši, koju su na dan Sv. Vlaha bili dužni dati kao poklon. Ovaj povoljni položaj mljetskih seljaka nije potrajao do 19. stoljeća, kako nam govori i jedan povijesni izvor iz nemirne 1814. godine,⁶ u kojem su detaljno popisane dužnosti Mljećana prema samostanu. Otočani su dužni samostanu novčanu, naturalnu i radnu rentu na samostanskoj zemlji. Novčanu rentu isplaćivali su jednom godišnje, dok se naturalna renta davala za posebne blagdane ili za zakup, i to u bravima, kozlićima, kokošima, dijelu uroda, siru i sl. Radne obveze obuhvaćale su oranje, berbu grožđa, čuvanje životinja, sječu drva i sl., s točno određenim brojem radnih dana i plaćom koju

⁴ Stjepan Ćosić, »Obilježja i ustroj austrijske vlasti u Dalmaciji u doba apsolutizma.« *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 40 (1998): 350.

⁵ Preture su političko-upravne jedinice unutar okruga. O preturama vidi: S. Ćosić. »Obilježja i ustroj austrijske vlasti u Dalmaciji u doba apsolutizma.«: 358-359.

⁶ Riječ je o izvještaju bivšeg priora benediktinskog samostana, don Placida Guske, koji izvještava o stanju u samostanu dubrovačkog predstavnika britanske vlasti J. Natalija.

seljak prima.⁷ Drugim riječima, i na Mljetu su postojali elementi feudalnih odnosa i seljaci su *de facto* bili kmetovi samostana.

Ukidanjem samostana, položaj seljaka nije se bitno promijenio. *Universitat* je i dalje plaćao 300 perpera godišnje, dio uroda se i dalje davao, a samostansku zemlju obrađivali su sami Mljećani. Tijekom vremena ukinute su radne obaveze, a davanja u naturi postala su novčana. Uspostavom austrijske uprave, općina je ubirala razne poreze, prireze i trošarine, no gospodarsko stanje u Dubrovačkom okrugu, pogođenom ratnim razaranjima, bilo je tako loše da ga je austrijska vlast oslobodila od zemljarine, kućarine i glavarine. Dubrovački okrug kroz prvu polovicu 19. st. izuzet je i od plaćanja desetine, što je najteže padalo drugim dalmatinskim težacima.⁸

U takvim okolnostima Babino Polje i njegovi žitelji zadržavaju prvenstveno agrarni karakter u socijalno-gospodarskim odnosima. Na Babinom Polju sijale su se žitarice (žito, ječam, kukuruz) i grahorice (leća, bob, slanutak). Znatni su bili prihodi od maslinarstva i vinove loze. Svaka obitelj imala je stado ovaca i koza. Babinopoljci su se bavili i prodajom badema, suhih smokava i rogača. Uz poljoprivredu, za svoje potrebe su se bavili i ribarstvom, pa se tako na popisu stanovništva i imovine iz 1830. našlo i pet babinopoljskih barki.⁹ Stanovnici Babina Polja služili su se lukom u Sobri.

Posebnu zaradu Mljećani su ostvarivali od prodaje drva. Početkom 19. stoljeća Mljećani su za sječu šuma trebali dozvolu benediktinaca. Drvo bi brodovima, s drugim otočkim proizvodima, otpremali u Dubrovnik. Zarada je bila znatna iako se dijelila sa samostanom na pola.¹⁰ Godine 1868. ustanovljena je šumarska uprava koja je imala zadatak zaštite šuma, pa je sječa stavljena pod kontrolu i zabranjena.

Između 1830. i 1850. proizvodnja maslinova ulja i vina povećana je u cijeloj regiji, no to je blagostanje relativno zbog povećanja broja stanovnika, teškoća plasiranja otočkih proizvoda, povećanja nameta države, te zbog zamršenih i neriješenih zemljišnih odnosa.¹¹ Godine 1852. uvodi se u cijeloj Dalmaciji novi

⁷ Zdravko Šundrica. »O agrarnim odnosima na otoku Mljetu u vrijeme pada Dubrovačke Republike.«, u: *Beritićev zbornik* (ur. Vjekoslav Cvitanović). Dubrovnik: Društvo prijatelja dubrovačke starine, 1960: 280-281.

⁸ S. Ćosić. »Obilježja i ustroj austrijske vlasti u Dalmaciji u doba apsolutizma.«: 353.

⁹ Ivo Dabelić, *Mljećani u Americi*. Dubrovnik: vlastita naknada 1993: 28.

¹⁰ I. Dabelić, *Mljećani u Americi*: 14.

¹¹ Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike* (1808.-1848.). Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 1999: 226.

porezni sustav temeljen na zemljarini po tek izrađenom katastru. Za dalmatinske seljake takav sustav značio je još veće namete od dotadašnje desetine.¹² Feudalni odnosi ostali su na snazi u Dalmaciji i nakog ukunuća kmetstva u civilnoj Hrvatskoj 1848. godine. Oblik kmetstva na dubrovačkom području, zvan *contadinaggio*, održao se do 1878. godine.¹³

U Babinu Polju se u drugoj polovici 19. stoljeća gospodarstvo temeljilo na proizvodnji maslinova ulja i vina. Bez obzira na povremena povećanja proizvodnje vina zbog kašnjenja filoksera na Mljet u odnosu na Italiju, Francusku i Dalmaciju, velikog gospodarskog napretka nije bilo. Sama proizvodnja vina bila je zastarjela i neadekvatna za plasman u udaljenije krajeve zbog kvalitete vina.¹⁴ Mljećani su svoje proizvode prodavali većinom samo u Dubrovniku, gdje su ih odvozili trabakulama na jedra i vesla, pri čemu su najviše profitirali trgovci posrednici.¹⁵ U Babinu Polju bila je jedna trgovina i nekoliko obiteljskih obrtničkih radionica koje su zadovoljavale potrebe lokalnog stanovništva.

Prometna izolacija, slaba povezanost - kako s Dubrovnikom tako i sa susjednim kopnom, onemogućavala je bilo kakav jači gospodarski razvoj.¹⁶ Izošla je modernizacija i industrijalizacija, koja je obilježavala gradska i prigradska naselja.

Tranzicija u punom jeku: Broj stanovnika i prirodno kretanje stanovništva u župi Babino Polje (1870-1880)

Broj stanovnika župe Babino Polje kontinuirano je rastao od početka 19. stoljeća. Unutar same župe, razvoj naselja nije bio ravnomjeran. Od 1830. do 1880. godine se učtverostručilo stanovništvo Goveđara, udvostručilo stanovništvo Blata, dok je broj stanovnika Babina Polja povećan za oko 30% (tablica 1). Intenzivni rast stanovništva trajao je sve do I. svjetskog rata, potom

¹² S. Ćosić. »Obilježja i ustroj austrijske vlasti u Dalmaciji u doba apsolutizma.«: 354.

¹³ Arnold Suppan, »Narodi Habsburške Monarhije: Hrvati.«, u: *Oblikovanje nacije u građanskoj Hrvatskoj (1835-1918.)*. Zagreb: Naprijed, 1999: 134.

¹⁴ Igor Karaman. *Jadranske studije*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1992: 148.

¹⁵ Ivo Dabelić. »Pomorci i jedrenjaci otoka Mljeta tijekom 19. stoljeća.« *Naše more* 41/3-4 (1994): 175.

¹⁶ Prva stalna parobrodarska linija između Dubrovnika i Mljeta uspostavljena je tek 1908., dok su Elafiti takvu liniju imali već od 1877. Vidi: Ivo Perić, »O putničkom parobrodarskom prometu između Dubrovnika i njegove okolice (1877.-1918).« *Pomorski zbornik, Rijeka*, 21 (1983): 533-534.

Tablica 1. Broj stanovnika župe Babino Polje po naseljima (1830-1880)

Godina	Župa Babino Polje	Babino Polje	Blato	Govedari
1830.	663	565	57	41
1857.	895	670	107	118
1869.	939	683	93	163
1880.	1.032	740	121	171

IZVORI: Za 1830.: Ivo Perić, »O stanovništvu dubrovačkog okružja i o jednom dijelu njegove imovine krajem 1830. godine.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku* 27 (1989): 167. Za 1857-1880.: Mirko Korenčić, *Naselja i stanovništvo Socijalističke Republike Hrvatske (1857-1971)*. Zagreb: Djela JAZU 54, 1979: 218, 220.

Tablica 2. Broj stanovnika župe Babino Polje (1857-2001)

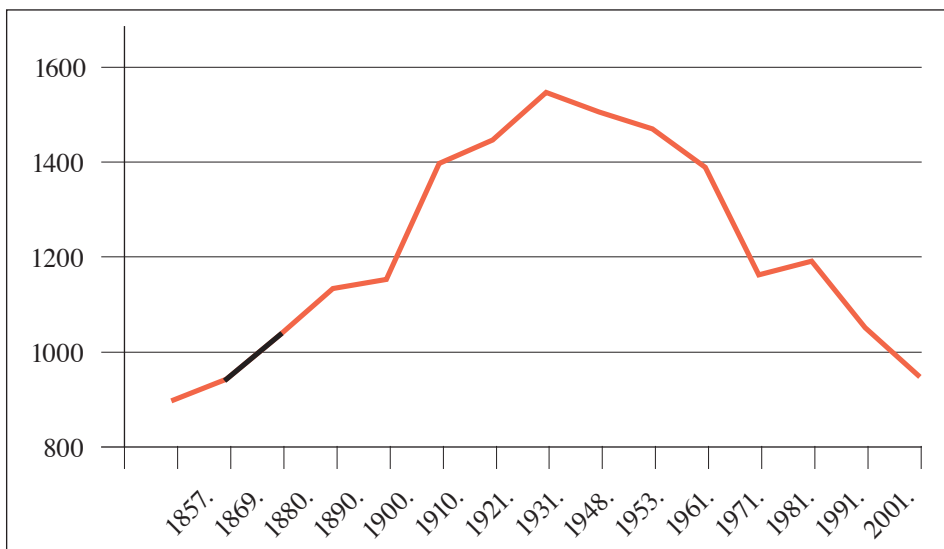
Godina	Broj stanovnika	Godina	Broj stanovnika	Godina	Broj stanovnika
1857.	895	1910.	1.392	1961.	1.383
1869.	939	1921.	1.441	1971.	1.158
1880.	1.032	1931.	1.541	1981.	1.186
1890.	1.129	1948.	1.500	1991.	1.046
1900.	1.148	1953.	1.465	2001.	946

IZVOR: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2001*. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, CD.

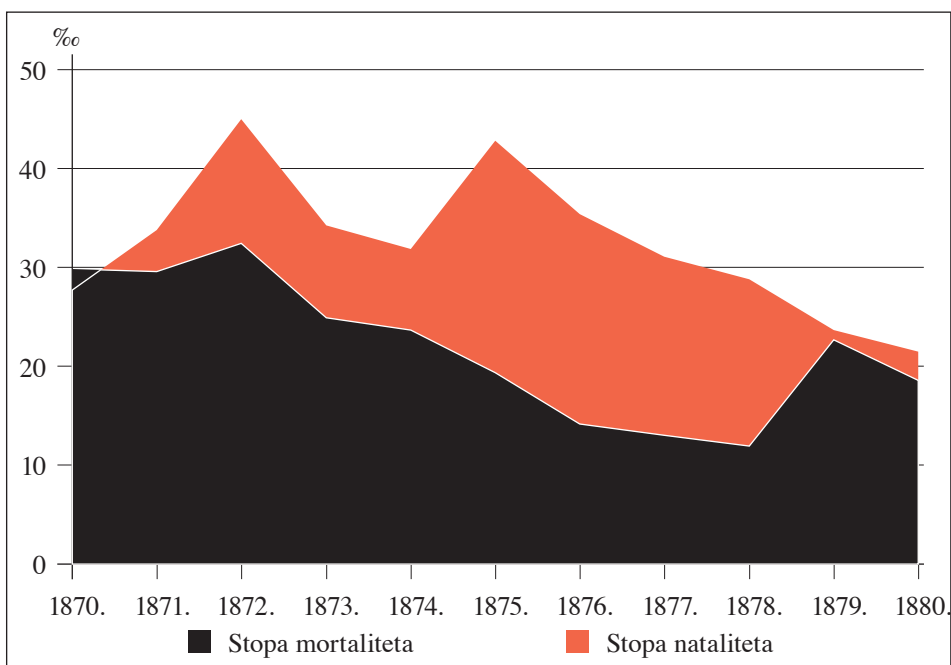
NAPOMENA: Obuhvaća naselja: Babino Polje, Blato i Govedari (a prema kasnijoj sistematizaciji i naselja Kozarica, Polače, Pomena, Ropa i Sobra).

se, zbog emigracije u prekoceanske zemlje usporio, a tek nakon II. svjetskog rata broj stanovnika je počeo opadati (tablica 2, grafikon 1). U odnosu na drugu mljetsku župu, Maranoviće (i općenito na dubrovačko područje), pad broja stanovnika je kasnio, možda zbog kašnjenja filoksere, što je rezultiralo time da je stanovništvo kasnije "palo" ispod crte izdržljivosti i kasnije se odlučivalo na odlazak.

Tranzicijski efekti osjećaju se na svim istraženim demografskim pokazateljima u Babinom Polju tijekom razdoblja od 1870. do 1880. godine. Razina nataliteta pala je ispod 33‰, mortalitet je opao na prosječno manje od 22‰ godišnje. Ostvaren prosječni prirast od 10,52‰ osigurao je rast stanovništva unatoč (nevelikom) negativnom migracijskom saldu (tablica 3, grafikon 2). Iskazuju se i drugi tranzicijski simptomi: visoka doživljena dob i visoka ženidbena dob. Demografsko stanje u župi Babino Polje pokazuje slična kretanja

Grafikon 1. Broj stanovnika župe Babino Polje (1857-2001)

Grafikon 2. Prirodno kretanje župe Babino Polje (1870-1880)

Tablica 3. Prirodno kretanje i migracijski saldo župe Babino Polje (1870-1880)

Godina	Broj stanovnika	Broj rođenih	Broj umrlih	Prirast (pad)	Broj vjenčanih	Prosječna godišnja stopa nataliteta	Prosječna godišnja stopa mortaliteta	Prosječna godišnja stopa prirodnog prirasta	Prosječni godišnji migracijski saldo	Prosječna godišnja stopa nupejaliteta
<i>Ukupno</i>		348	234	114	70	32,34	21,82	10,52	-2	6,46
1869.	939									
1870.	947	26	28	-2	3	27,69	29,82	-2,13	10	3,19
1871.	956	32	28	4	4	33,77	29,55	4,22	4	4,22
1872.	964	43	31	12	6	44,98	32,43	12,55	-4	6,28
1873.	973	33	24	9	8	34,22	24,89	9,33	-1	8,30
1874.	981	31	23	8	6	31,87	23,64	8,22	0	6,17
1875.	990	42	19	23	11	42,80	19,36	23,44	-15	11,21
1876.	998	35	14	21	2	35,36	14,15	21,22	-13	2,02
1877.	1007	31	13	18	11	31,06	13,02	18,03	-10	11,02
1878.	1015	29	12	17	5	28,81	11,92	16,89	-9	4,97
1879.	1024	24	23	1	5	23,64	22,66	0,99	7	4,93
1880.	1032	22	19	3	9	21,49	18,56	2,93	5	8,79

IZVOR za tablice 3-11: Matične knjige župe Babino Polje

kao u drugim dijelovima bivše Dubrovačke Republike,¹⁷ a bitno različita od onih u slavonskim župama, koje su u osmom desetljeću 19. stoljeća doživjele prirodni pad stanovništva, višu stopu nataliteta i mortaliteta i kraću doživljenu i ženidbenu dob. U odnosu na opće stope nataliteta i mortaliteta u Dalmaciji, koje je analizirao Jakov Gelo za razdoblje od 1870. do 1880. godine, u Babinom Polju su bile manje stope nataliteta (iznad 35% u Dalmaciji), a posebno stope smrtnosti (iznad 27% u Dalmaciji).¹⁸

¹⁷ Otok Mljet je bio u sastavu Dubrovačke Republike, za čije područje postoje naznake da je tranzicija počela znatno ranije, pa se i razvojni tokovi demografske reprodukcije trebaju razmatrati kao zasebna teritorijalna cjelina. Vidi o tome: Nenađ Vekarić, »Demografski uzroci iseljavanja s dubrovačkog područja u Ameriku u 19. i početkom 20. stoljeća.« *Dubrovnik* 3/5 (1992): 97-102.

¹⁸ Jakov Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj 1780. do 1981. g.* Zagreb: Globus, 1987: 123, 148.

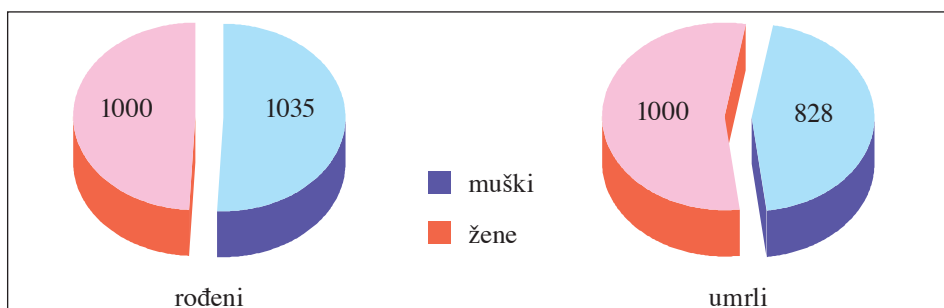
Godišnja kretanja stopa nataliteta i mortaliteta pokazuju zamjetno nagao prijelaz sredinom dekade. U prve tri godine (1870/2.) stopa mortaliteta kretala se oko 30‰, a od 1875. nadalje samo je u jednoj godini prešla 20‰. I stopa nataliteta značajno je opadala, od 1878. nadalje znatno ispod 30‰. U istraženoj dekadi u Babinom Polju nije bilo jačih epidemija. Od zaraznih bolesti najčešća je bila tuberkuloza (*consunzione, tisi*). Čak 3,42% umrlih našlo je smrt u morskim dubinama.

Budući da je tranzicija mortaliteta prvo zahvaćala urbana, a tek potom seoska naselja, Babino Polje, kao izrazito ruralno područje, jak je dokaz ranijeg početka demografske tranzicije na području nekadašnje Dubrovačke Republike.

Spolna struktura rođenih i umrlih

Omjer muške i ženske djece u razdoblju od 1870. do 1880. godine bio je 177 : 171, ili 1.035 muške na 1.000 ženske djece. U 5 od 11 godina bilo je rođeno više ženske djece (tablica 4, grafikon 3).

Spolna struktura umrlih dala je obrnute rezultate. U razdoblju od 1870. do 1880. godine omjer umrlih muškaraca i žena bio je 106 : 128, ili 828 umrlih muškaraca na 1.000 umrlih žena. U 4 od 11 godina umrlo je više muškaraca nego žena (tablica 5, grafikon 3). Prema Jakovu Geli, u Dalmaciji je do 1880. godine na 1.000 umrlih žena umiralo od 1.023 do 1.076 muškaraca.¹⁹

Grafikon 3. Spolna struktura rođenih i umrlih u župi Babino Polje (1870-1880)

¹⁹ J. Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj*: 165-166.

Tablica 4. Struktura rođenih župe Babino Polje po mjesecima (1870-1880)

Godina	Ukupno	Mjesec												Blizanci	Izvanbračni
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		
<i>Ukupno</i>	348	33	37	35	21	15	24	27	24	27	47	29	29	8	39
<i>%</i>	100	9,48	10,63	10,06	6,03	4,31	6,90	7,76	6,90	7,76	13,51	8,33	8,33	2,30	11,21
1870	26	3	3	3	1	2	3	1	2	4	2	1	1	0	1
1871	32	3	1	3	3	1	1	2	1	5	5	4	3	0	5
1872	43	4	1	3	3	4	4	5	2	4	7	2	4	2	6
1873	33	4	4	10	2	2	2	1	0	1	4	2	1	2	4
1874	31	4	7	4	3	1	1	2	2	4	0	0	3	0	2
1875	42	2	3	0	4	0	5	4	5	2	9	4	4	2	6
1876	35	4	5	2	0	3	2	1	1	2	5	6	4	2	4
1877	31	3	5	2	0	0	2	3	2	3	4	3	4	0	1
1878	29	2	6	4	3	0	0	4	2	0	3	3	2	0	3
1879	24	1	1	0	0	1	1	2	4	2	6	3	3	0	3
1880	22	3	1	4	2	1	3	2	3	0	2	1	0	0	4
<i>Muški</i>	177	14	18	13	11	5	19	13	13	14	23	17	17	5	31
<i>%</i>	100	7,91	10,17	7,34	6,21	2,82	10,73	7,34	7,34	7,91	12,99	9,60	9,60	2,82	17,51
1870	11	1	0	2	0	0	3	1	1	0	2	0	1	0	1
1871	18	3	0	1	3	0	0	0	1	4	1	2	3	0	3
1872	22	1	1	0	1	2	4	4	1	2	3	1	2	2	5
1873	14	0	2	3	1	0	2	0	0	1	4	1	0	1	3
1874	15	3	3	1	0	0	1	1	1	3	0	0	2	0	1
1875	28	1	1	0	4	0	5	2	3	2	4	4	2	1	5
1876	18	2	5	1	0	2	1	1	1	0	0	3	2	1	4
1877	17	1	2	2	0	0	2	2	1	1	2	2	2	0	1
1878	10	1	2	1	1	0	0	1	1	0	2	1	0	0	2
1879	14	0	1	0	0	0	0	0	3	1	4	2	3	0	3
1880	10	1	1	2	1	1	1	1	0	0	1	1	0	0	3
<i>Žene</i>	171	19	19	22	10	10	5	14	11	13	24	12	12	3	8
<i>%</i>	100	11,11	11,11	12,87	5,85	5,85	2,92	8,19	6,43	7,60	14,04	7,02	7,02	1,75	4,68
1870	15	2	3	1	1	2	0	0	1	4	0	1	0	0	0
1871	14	0	1	2	0	1	1	2	0	1	4	2	0	0	2
1872	21	3	0	3	2	2	0	1	1	2	4	1	2	0	1
1873	19	4	2	7	1	2	0	1	0	0	0	1	1	1	1
1874	16	1	4	3	3	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1
1875	14	1	2	0	0	0	0	2	2	0	5	0	2	1	1
1876	17	2	0	1	0	1	1	0	0	2	5	3	2	1	0
1877	14	2	3	0	0	0	0	1	1	2	2	1	2	0	0
1878	19	1	4	3	2	0	0	3	1	0	1	2	2	0	1
1879	10	1	0	0	0	1	1	2	1	1	2	1	0	0	0
1880	12	2	0	2	1	0	2	1	3	0	1	0	0	0	1

■ maksimum

■ minimum

Tablica 5. Struktura umrlih župe Babino Polje po mjesecima (1870-1880)

Godina	Ukupno	Mjesec											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
<i>Ukupno</i>	234	16	20	15	14	24	15	31	24	20	14	20	21
<i>%</i>	100	6,84	8,55	6,41	5,98	10,26	6,41	13,25	10,26	8,55	5,98	8,55	8,97
1870.	28	2	1	2	1	6	2	2	3	6	1	2	0
1871.	28	0	2	2	2	3	3	4	3	2	0	3	4
1872.	31	3	3	0	0	4	3	5	8	3	1	1	0
1873.	24	1	3	0	1	3	2	2	0	2	1	6	3
1874.	23	0	2	4	2	1	1	4	2	2	2	2	1
1875.	19	0	2	0	4	2	0	2	2	1	0	1	5
1876.	14	1	0	2	2	0	1	4	3	0	0	0	1
1877.	13	1	1	2	0	2	2	0	1	1	3	0	0
1878.	12	4	2	1	1	0	0	1	0	0	1	2	0
1879.	23	1	1	1	0	2	0	3	1	1	5	1	7
1880.	19	3	3	1	1	1	1	4	1	2	0	2	0
<i>Muški</i>	106	9	9	7	6	9	10	13	13	8	8	6	8
<i>%</i>	100	8,49	8,49	6,60	5,66	8,49	9,43	12,26	12,26	7,55	7,55	5,66	7,55
1870.	9	1	0	1	0	1	0	1	3	2	0	0	0
1871.	13	0	1	1	1	3	2	1	1	0	0	1	2
1872.	17	3	1	0	0	1	3	2	4	1	1	1	0
1873.	12	0	2	0	1	0	1	2	0	2	0	1	3
1874.	10	0	2	3	1	0	1	0	1	1	1	0	0
1875.	5	0	0	0	1	0	0	1	1	1	0	0	1
1876.	9	0	0	1	1	0	1	2	3	0	0	0	1
1877.	7	0	1	1	0	1	1	0	0	0	3	0	0
1878.	6	3	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0
1879.	7	0	0	0	0	2	0	1	0	0	2	1	1
1880.	11	2	2	0	1	1	1	2	0	1	0	1	0
<i>Žene</i>	128	7	11	8	8	15	5	18	11	12	6	14	13
<i>%</i>	100	5,47	8,59	6,25	6,25	11,72	3,91	14,06	8,59	9,38	4,69	10,94	10,16
1870.	19	1	1	1	1	5	2	1	0	4	1	2	0
1871.	15	0	1	1	1	0	1	3	2	2	0	2	2
1872.	14	0	2	0	0	3	0	3	4	2	0	0	0
1873.	12	1	1	0	0	3	1	0	0	0	1	5	0
1874.	13	0	0	1	1	1	0	4	1	1	1	2	1
1875.	14	0	2	0	3	2	0	1	1	0	0	1	4
1876.	5	1	0	1	1	0	0	2	0	0	0	0	0
1877.	6	1	0	1	0	1	1	0	1	1	0	0	0
1878.	6	1	2	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0
1879.	16	1	1	1	0	0	0	2	1	1	3	0	6
1880.	8	1	1	1	0	0	0	2	1	1	0	1	0

■ maksimum

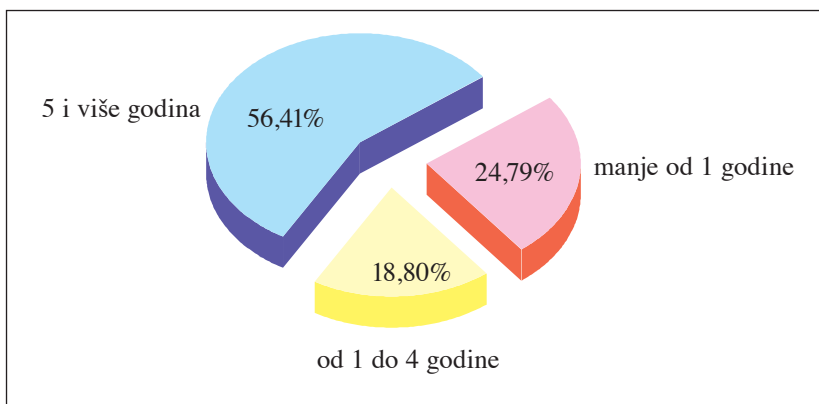
■ minimum

Dob umrlih

Udio dojenčadi u mortalitetu bila je blizu 25% (tablica 6, grafikon 4). Muška dojenčad (33,96%) bila je znatno rizičnija skupina od ženske (17,19%). Pri brojimo li dojenčadi i malu djecu, zanimljiva disproporcija ostaje i nadalje: preko 50% umrlih i oko 38% umrlih žena nije doživjelo petu godinu života (grafikon 5). U svim istraženim hrvatskim župama dječaci su bili nešto netporniji od djevojčica, ali nigdje razlika nije bila toliko velika kao na otoku Mljetu jer, osim u Babinu Polju, vrlo su slični omjeri uočeni i u drugoj mljetskoj župi, Maranovićima.

Približavanje udjela dječjeg mortaliteta na razinu od 40% prva je najava da je tranzicijski proces zahvatio i dječji kontingent. Od posljedica teškog poroda podleglo je petoro djece i samo jedna majka. Državna uprava pokazala je posebnu skrb za roditelje uzimanjem u službu stručne primalje 1849. godine, u vrijeme kad na Mljetu još nije bilo liječnika. Tu je službu u Babinu Polju obavljala Anna Caenazzo sve do pred kraj 19. stoljeća.²⁰

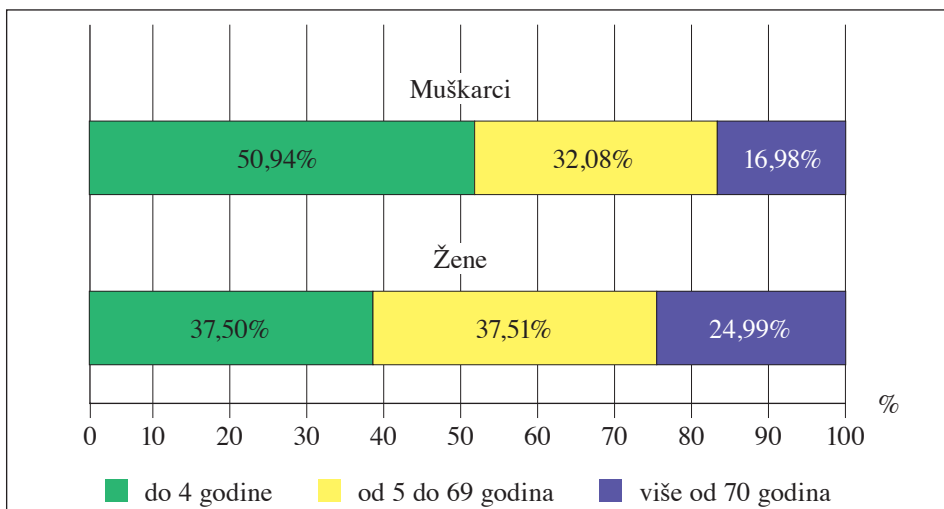
No, i primjer Babina Polja pokazuje da je tranzicija mortaliteta u Hrvatskoj započela produljenjem vijeka staračkog kontingenta, a tek kasnije smanjenjem smrtnosti dojenčadi i male djece.²¹ Od onih koji su preživjeli petu godinu života,

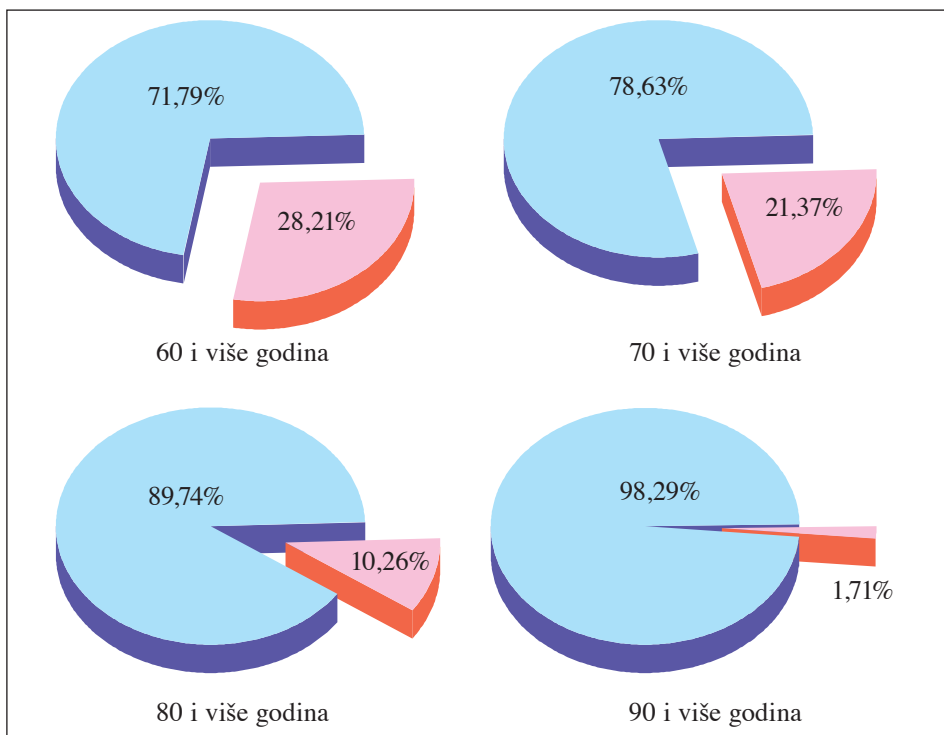
Grafikon 4. Smrtnost dojenčadi i male djece u župi Babino Polje (1870-1880)

²⁰ I. Dabelić. *Mlječani u Americi*: 42.

²¹ Vidi o tome: Jakov Gelo, »Kretanje ukupnog stanovništva Hrvatske.«, u: Jakov Gelo, Anđelko Akrap i Ivan Čipin, *Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti RH, 2005: 60.

Grafikon 5. Smrtnost u župi Babino Polje po dobi i spolu (1870-1880)

Grafikon 6. Doživljena dob u župi Babino Polje (1870-1880)

Tablica 6. Struktura umrlih po dobi i spolu župe Babino Polje (1870-1880)

Dob	Broj umrlih			Struktura (%)		
	Muški	Ženske	Ukupno	Muški	Ženske	Ukupno
<i>Ukupno</i>	106	128	234	100	100	100
0-23 sata	3	2	5	2.83	1.56	2.14
1-6 dana	2	2	4	1.89	1.56	1.71
7-29 dana	7	3	10	6.60	2.34	4.27
1-11 mjeseci	24	15	39	22.64	11.72	16.67
<i>0-11 mjeseci</i>	36	22	58	33.96	17.19	24.79
1-4	18	26	44	16.98	20.31	18.80
5-9	6	5	11	5.66	3.91	4.70
10-14	1	3	4	0.94	2.34	1.71
15-19	1	3	4	0.94	2.34	1.71
20-24	2		2	1.89	0,00	0.85
25-29	4	1	5	3.77	0.78	2.14
30-34	2	2	4	1.89	1.56	1.71
35-39		5	5	0.00	3.91	2.14
40-44	5	7	12	4.72	5.47	5.13
45-49		4	4	0.00	3.13	1.71
50-54	3	4	7	2.83	3.13	2.99
55-59	4	4	8	3.77	3.13	3.42
60-64	4	4	8	3.77	3.13	3.42
65-69	2	6	8	1.89	4.69	3.42
70-74	7	8	15	6.60	6.25	6.41
75-79	2	9	11	1.89	7.03	4.70
80-84	5	3	8	4.72	2.34	3.42
85-89	3	9	12	2.83	7.03	5.13
90-94	1	2	3	0.94	1.56	1.28
95-99		1	1	0,00	0.78	0.43

najviše ih je umiralo u dobi od 75 do 79 godina. Više od jedne četvrtine umrlih bilo je starije od 60, više od jedne petine od 70 godina, a više od 10% doživjelo je 80. godinu života (tablica 6, grafikon 6). Toliku doživljenu dob, od istraženih župa, imali su samo još mljetska župa Maranovići i otok Lopud. Sve ostale istražene hrvatske župe imale su znatno manji udio tako starih ljudi u ukupnom broju umrlih, a najmanji udio zabilježen je u slavonskim župama Drenovci i Donjim Miholjac (oko 1%).

Ritam začeća, rođenja, ženidbe i smrti

U Babinom Polju je (slično kao i u Maranovićima) izražena sezonska distribucija začeća. Tri petine djece začeto je u prvom dijelu godine (zima i proljeće), a samo dvije petine u drugom dijelu godine (ljetu i jesen). Najmanje djece začeto je tijekom ljeta, možda zbog intenzivnog bavljenja ribarstvom u to doba. Manje plodna bila je i jesen, u kojoj su dominirali poljski radovi. I u drugoj mljetskoj župi, Maranovićima, jasno su se ocrtavala dva podijeljena razdoblja godine, što ukazuje na sličan obrazac i mljetsku (otočku) specifičnost.²²

Sukladno krivulji začeća, najmanji broj djece bio je rođen od travnja do rujna, a najveći od listopada do ožujka.

Tablica 7. Struktura vjenčanih župe Babino Polje po mjesecima (1870-1880)

Godina	Ukupno	Mjesec											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Ukupno	70	15	7	2	4	5	6	2	6	2	5	15	1
%	100	21,43	10,00	2,86	5,71	7,14	8,57	2,86	8,57	2,86	7,14	21,43	1,43
1870.	1	1										2	
1871.	3	1			2							1	
1872.	6	3	2							1			
1873.	5	1	1		1		1		1			2	1
1874.	6	1		1					2	1	1		
1875.	7	2	1				1		1		2	4	
1876.	2		1			1							
1877.	8	3	1		1	2	1					3	
1878.	3	1	1	1								2	
1879.	4						2	1	1			1	
1880.	9	2				2	1	1	1		2		

■ maksimum

■ minimum

²² Uz župe koje su bile obuhvaćene ovim istraživanjem i čiji se rezultati objavljuju u radovima ove edicije, vidi i: Nenad Vekarić, Irena Benyovsky, Tatjana Buklijaš, Maurizio Levak, Nikša Lučić, Marija Mogoćević i Jakša Primorac, *Vrijeme ženidbe i ritam poroda. Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2000: 84-91.

Tablica 8. Mjesečna distribucija začeti, rođenih, vjenčanih i umrlih u župi Babino Polje (1870-1880)

Pokazatelj	Mjesečna distribucija (%)											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Začeti	13,51	8,33	8,33	9,48	10,63	10,06	6,03	4,31	6,90	7,76	6,90	7,76
Rođeni	9,48	10,63	10,06	6,03	4,31	6,90	7,76	6,90	7,76	13,51	8,33	8,33
Vjenčani	21,43	10,00	2,86	5,71	7,14	8,57	2,86	8,57	2,86	7,14	21,43	1,43
Umrli	6,84	8,55	6,41	5,98	10,26	6,41	13,25	10,26	8,55	5,98	8,55	8,97

Tablica 9. Sezonsko kretanje začeti, rođenih, vjenčanih i umrlih u župi Babino Polje (1870-1880)

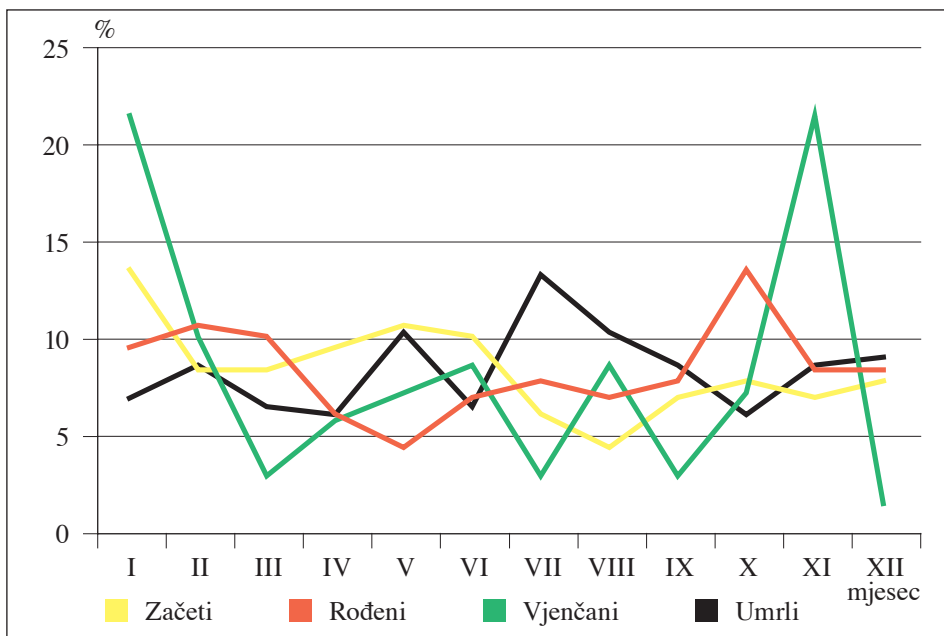
Godišnje doba	Udio začeti (%)	Udio rođenih (%)	Udio vjenčanih (%)	Udio umrlih (%)
<i>Ukupno</i>	100	100	100	100
zima (I-III)	30,17	30,17	34,29	21,79
proljeće (IV-VI)	30,17	17,24	21,43	22,65
ljetno (VII-IX)	17,24	22,41	14,29	32,05
jesen (X-XII)	22,41	30,17	30,00	23,50

Kao i u susjednoj župi Maranovići, i u Babinom Polju nema velike razlike između zimskog i jesenskog maksimuma. U studenome i veljači obavljen je jednak broj vjenčanja (21,43%). Pridodaju li se susjedni mjeseci, mala je dominacija zimskog maksimuma. Osim u Maranovićima, mjesečna distribucija vjenčanja bila je nalik onoj na otoku Lastovu,²³ u Blatu na Korčuli, ali i na Murteru (Betina). Ritam vjenčanja na dubrovačkim i dalmatinskim otocima bio je sličniji ritmu sjeverne Hrvatske nego ritmu dubrovačkoga kopna, gdje je bio dominantniji jesenski maksimum, koji je prema Jasni Čapo, u Hrvatsku prodirao iz Bosne i Hercegovine.²⁴

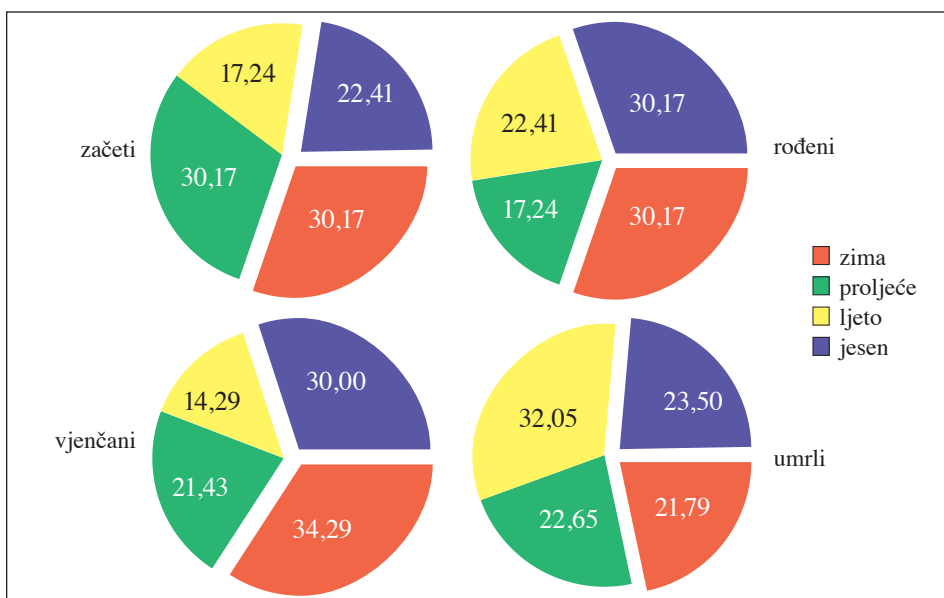
Ritam umiranja ne pokazuje nikakva značajnijeg odstupanja od uobičajenog. S obzirom da nije bilo jačih epidemija, mjesečna distribucija smrti relativno je ravnomjerna, a smrtnost je nešto veća u ljetnim mjesecima zbog crijevnih zaraza (maksimum u srpnju) (tablice 4-5, 7-9 i grafikoni 7 i 8).

²³ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 53-54, 131.

²⁴ Jasna Čapo, »Sezonske varijacije vjenčanih u sjevernoj Hrvatskoj.« *Etnološka tribina* 12 (1989): 14-15; Jasna Čapo, »Sezonske varijacije demografskih pokazatelja u sjevernoj Hrvatskoj u 18. i 19. stoljeću.«, u: *Zbornik Slavonija, Srijem, Baranja i Bačka*. Zagreb: Matica hrvatska, 1993: 129-132.

Grafikon 7. Mjesečna distribucija začelih, rođenih, vjenčanih i umrlih u župi Babino Polje (1870-1880)

Grafikon 8. Sezonsko kretanje začelih, rođenih, vjenčanih i umrlih u župi Babino Polje (1870-1880)

Tablica 10. Dob supružnika na dan vjenčanja - župa Babino Polje (1870-1880)

	Muževi			%			Dob žene							
	<i>Ukupno</i>	oboje u I. braku	bar jedan u II. braku	<i>Ukupno</i>	oboje u I. braku	bar jedan u II. braku	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54
Žene	<i>Ukupno</i>	70	55	15	100	100	3	13	15	16	16	6	0	1
	oboje u I. braku	55			78,57		3	12	13	14	11	2		
	bar jedan u II. braku	15			21,43		0	1	2	2	5	4	0	1
%	<i>Ukupno</i>	100	78,57	21,43			4,29	18,57	21,43	22,86	22,86	8,57	0,00	1,43
	oboje u I. braku	100					5,45	21,82	23,64	25,45	20,00	3,64	0,00	0,00
	bar jedan u II. braku	100					0,00	6,67	13,33	13,33	33,33	26,67	0,00	6,67
Dob muža	15-19	2	2	0	2,86	3,64	0,00		2					
	20-24	1	1	0	1,43	1,82	0,00				1			
	25-29	12	12	0	17,14	21,82	0,00	1	2	3	4	2		
	30-34	22	20	2	31,43	36,36	13,33	1	8	5	3	4	1	
	35-39	12	10	2	17,14	18,18	13,33	1	2	2	4	2	1	
	40-44	9	8	1	12,86	14,55	6,67		1	1	3	4		
	45-49	5	2	3	7,14	3,64	20,00			1	2	1	1	
	50-54	4		4	5,71	0,00	26,67			1		2	1	
	55-59	1	1	1	1,43	0,00	6,67						1	
	60-64	1	1	1	1,43	0,00	6,67							1
	65-69	1	1	1	1,43	0,00	6,67						1	
70-74	1	1	1	1,43	0,00	6,67							1	

Izvanbračna djeca

U Babinom Polju, između 1870. i 1880. godine svako deveto dijete bilo je rođeno izvan braka (11,21%). U drugom mljetskom naselju - Maranovićima - gotovo svako deveto (9,71%). Blizu jedne trećine bračne djece bilo je začeto, a nešto manje od 4% i rođeno prije braka.

Visok udio izvanbračnosti potvrđen je i na drugim otocima. U Blatu na Korčuli oko 7% djece bilo je rođeno prije braka, 46,18% prvorođenaca bilo je začeto prije braka, a 19,75% i rođeno prije nego što se obavio obred vjenčanja. Na otoku Lastovu sredinom 19. stoljeća trećina prvorođene djece bila je začeta prije braka.²⁵ U kopnenim župama, kao i na jedinom istraženom srednje-dalmatinskom otoku Murteru (Betina), udio izvanbračnih i predbračnih začeca bio je znatno manji.

Tijekom 19. stoljeća znatno je porastao broj predbračnih začeca u gradu Dubrovniku (u razdoblju od 1841. do 1870. čak 15% djece bilo je rođeno prije braka²⁶). Razlog tom povećanju bio je veći priljev stranaca, činovnika i vojnika, koje je u Dubrovnik dovela austrijska administracija. Ti razlozi, međutim, nisu postojali na otoku Mljetu. Čak i u usporedbi s drugim otocima, Mljet je imao najviši stupanj izvanbračnosti. Čini se da je u otočkoj izolaciji, u uvjetima male ponude bračnih partnera, na Mljetu postojao običaj dovođenja žene "na probu".

Blizanci

U razdoblju od 1870. do 1880. godine u Babinom Polju je rođeno četiri para blizanaca (2,30%, od ukupnog broja rođene djece, tablica 4), što je nešto niže od hrvatskog prosjeka.

Ženidbena dob i ponovni brakovi

Od svih istraženih župa u Babinom Polju je bila najviša dob mladenaca prilikom sklapanja prvog braka. Muškarci su u prosjeku ulazili u brak s 33, a žene s 31. i pol godinom. Manje od 3% ženika i manje od 5% nevjesta imalo je u trenutku sklapanja braka manje od 20 godina. Produljena životna dob, kao

²⁵ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 98-99.

efekt procesa demografske tranzicije, zacijelo je utjecala na povećanje prosječne ženidbene dobi, jer su pored živih roditelja, djeca odgađala vjenčanje.²⁷

Svaki peti ženik sklapao je ponovni brak - i nijedna žena (tablica 10)! U patrijarhalnoj mljetskoj sredini ženi se očito nije bilo lako ponovno udati.

Prosječna stopa nupcijaliteta u istraženih 11 godina iznosila je u Babinom Polju 6,46%.

Brakovi u srodstvu

Svaki peti brak bio je sklopljen sa srodnikom. Nerijetko i u bliskom srodstvu. Tri (od 14) srodničkih brakova sklopljeno je između bratića i sestrične. U susjednoj župi Maranovićima više od polovice brakova (52,63%) sklopljeno je između krvnih srodnika. Razlog disproporcije je u veličini i položaju tih dviju župa. Maranovići su bili manja i zabačenija župa, pa je udio srodničkih brakova bio veći. No, i broj srodničkih brakova u Babinu Polju pokazuje da je sklapanje takvih brakova na Mljetu bila posve normalna stvar, kao i na drugim otocima. Na Lastovu je primjerice, tijekom 17., 18. i 19. stoljeća također bilo između 20 i 30% srodničkih brakova,²⁸ u Pupnatu na Korčuli 13,5%.

Osobna imena

Skroman fond kršćanskih imena, uz visoku frekvenciju najčešćih, obilježja su sustava osobnih imena u župi Babino Polje. Blizu 60% muškaraca i blizu 82% žena nosilo je jedno od pet najčešćih imena. Najčešća imena u razdoblju od 1870. do 1880. godine bila su Ivan (15,82%) i Marija (26,90%) (tablica 11).

Zaključak

Analiza demografskih pokazatelja u Babinom Polju, izvršena na temelju istraživanja matičnih knjiga, dala je sljedeći rezultat:

Župa Babino Polje po demografskim obilježjima uklapa se u dubrovački prostor, s posebnostima otočkog naselja, te ima brojne atipične detalje koji proizlaze iz specifičnosti gospodarskih prilika i otočke izoliranosti.

²⁶ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 152.

²⁷ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 47-50.

²⁸ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 132.

Tablica 11. Najfrekventnija osobna imena u župi Babino Polje (1870-1880)

Osobno ime	Frekvencija	Udio (%)	Osobno ime	Frekvencija	Udio (%)
Ivan	28	15,82	Marija	46	26,90
Nikola	27	15,25	Ana	35	20,47
Petar	24	13,56	Nikoleta	34	19,88
Vicko	15	8,47	Paula	14	8,19
Pavao	11	6,21	Kata	11	6,43
Pet najčešćih imena	105	59,32	Pet najčešćih imena	140	81,87
Broj rođenih (1870-1880)	177	100	Broj rođenih (1870-1880)	171	100

Svi demografski pokazatelji ukazuju da je od 1870. do 1880. godine u Babinom Polju proces demografske tranzicije već u tijeku. Broj stanovnika kontinuirano raste već od početka 19. stoljeća, prirodni prirast je evidentan, stope nataliteta (manje) i stope mortaliteta (više), pale su na nižu razinu, životni vijek se produljio, osjeća se pad mortaliteta dojenčadi, prosječna dob prilikom sklapanja braka je visoka.

Kao u atipičnom otočkom području, u Babinom Polju se iskazuju neke specifičnosti: dominacija prvog dijela godine (zima, proljeće) u odabiru vremena začeća djeteta, a ljetni “zastoj”, visok udio srodničkih brakova čak i u bliskom srodstvu (brat i sestrična), te visok udio izvanbračnih (11,27%) i predbračnih (31,37%) začeća, što ukazuje na mogućnost da je nekoć u Babinom Polju postojao običaj dovođenja žene “na probu”.

**THE CENTRAL STAGE OF DEMOGRAPHIC
TRANSITION: THE POPULATION OF BABINO POLJE ON
THE ISLAND OF MLJET (1870-1880)**

**NEDA MIHOVIĆ, KRISTINA PULJIZEVIĆ
AND BOŽENA VRANJEŠ-ŠOLJAN**

Summary

The demographic picture of the parish of Babino Polje correlates closely with that of the Dubrovnik region, exhibiting all the specific features of an island community. Babino Polje demonstrates a host of atypical characteristics which are the product of the economic conditions and geographical isolation. All demographic indicators show that in the period 1870-1880, Babino Polje was already affected by transition. The population increased from the beginning of the nineteenth century, the natural growth was evident, natality rates (initially lower) and mortality rates (initially higher) tended to decline, life expectancy was higher, a decline in infant mortality was also evident, mean age at marriage being fairly high.

As an atypical island region, the specificities of Babino Polje were: sharp accent on the first half of the year (winter, spring) in the prevalence of conception succeeded by a summer 'halt', high proportion of consanguineous marriages (involving even first cousins), high proportion of extramarital (11.21%) and prenuptial (31.37%) conceptions, implying that the parishers of Babino Polje may have practised 'test marriage'.